

Identitet og æstetisering

Carsten Friberg

er uafhængig forsker, ph.d. (filosofi). Arbejder med æstetik og atmosfære særligt med fokus på demokrati og dannelse samt i relation til design. Medstifter af forskernetværket 'Appearances of the Political'.

Abstract

Identity is related to aesthetics as a discipline for forming individuals. However, difficulties arise as to whether identity concerns the person present or a true and authentic person behind the appearance; whether it is the spiritual or the bodily presence. Aesthetics related to the sensorial and bodily faculties is about how cultural formations exercise an influence on us. Aesthetics applied to cultural formation is discussed as aestheticization. Gernot Böhme suggests with his critique of aesthetic economy that today aestheticization should not be seen as a superficial beautification of the environment, but rather as a reality for individuals used to form and present one's identity. What could appear as an acceptance of the spurious surface should rather, with inclusion of Mario Perniola, be considered a different approach enabling a sensitive critique rather than a dogmatic rejection.

Keywords Æstetisering, kulturindustri, dannelse, kritik, krop

Indledning

Identitetsdannelse er et hovedtema for æstetikken. Med dette udsagn melder vanskeligheder sig, i hvert fald fra et filosofisk perspektiv, nemlig hvad vi skal forstå ved identitet, æstetik og dannelse samt legitimiteten af den forståelse. Tanken i det følgende er, at identitet forbindes med æstetik – og her menes filosofisk æstetik. Æstetik drejer sig om sanselig og kropslig erkendelse. Vi dannes i mødet med andre og andet, som øver en sanselig indvirkning på os og derved præger vores måde at opfatte og erkende på. Når de andre og det andet er formet for at tage et bestemt præg og for at præge os, kan vi tale om æstetisering, som altså er en bearbejdning, der gennem sanselig påvirkning medvirker, tilsigtet eller tilfældigt, til at forme krop og ånd. Æstetik forbindes med sanselig og kropslig erkendelse, dvs. det er meningsløst at tale om krop uden ånd såvel som det modsatte, men ofte er modsætningen mellem krop og ånd anledning til med det ene perspektiv at negligere det andet. Således set kan æstetisering blive til noget negativt, en overfladisk sanselig leg der kritiseres for at være åndløs. Ser vi derimod æstetisering som æstetikken i sin fulde udfoldelse i alle kulturelle fænomener, da kan Gernot Böhmes beskrivelse af en æstetisk økonomi og Mario Perniolas neobarokke sensibilitet tilbyde at se æstetisering som central for dannelsen af vores identitet knyttet til vores hele person af krop og ånd.

Identitet som problem

Identitet er omstridt. Selvom vi har identitetspapirer til at afgøre spørgsmålet om ens identitet, er det sjældent passet, man har i tankerne, når der spørges til den. Nok bliver vi identificeret som tilhørende et bestemt nationalt fællesskab, og uden at undervurdere betydningen af den juridiske beskyttelse, det implicerer, så er det alligevel andre forhold, de fleste har i tankerne. Det er snarere spørgsmål om, hvilket fællesskab det nationale er. Jeg kan se i mit pas, at jeg er dansker, men ikke hvad det er at være dansker.

Det synes at ligge lige for at bringe spørgsmålet om ens identitet sammen med, hvilken person man er. Ens person er formet af ens historie; det er sådan, man stiller sig til skue for andre. Oprindeligt betød 'person' da også en maske, den maske man brugte i sit offentlige foretræde; personen var således ikke identisk med individet. Vi finder det stadig i dag, idet en juridisk person er en retlig enhed,

hvilket ikke nødvendigvis betyder et individ, det kan også være et firma eller en stat. Person er den politiske og juridiske maske, vi har lært at tage i anvendelse i forhold til andre.

Som regel venter vi at finde den ægte person i det individ, der er bag en maske. Men skulle personens identitet være bag masken? Skulle den mon så være knyttet til kroppen? En person uden nogen krop er meningsløst, og identifikationen af en person i en verden, hvor identifikation af ens rolle i fællesskabet vanskeliggøres af social og geografisk mobilitet, har derfor siden slutningen af 1800-tallet ført til udvikling af metoder knyttet til kroppen, som myndigheder kan bruge til identifikation, fx fingeraftrykket. Dermed kan vi identificere uden hensyn til omgivende menneskers udsagn. I stedet får vi et register, et mønster i blæk eller en biokemisk rækkefølge af nukleotider som man identificeres ved, men ikke identificerer sig med. Identitet bliver da uden person (Agamben 2011, 46 ff).

Afstanden mellem kropsligt aftryk, én form for identitet, og persondannelsen, en anden slags identitet, forbinder sig med en vanskelighed ved forholdet til den krop, som i vestlig filosofi ikke ses som det væsentlige ved mennesket, men som vi heller ikke kan tænke os foruden. Vi erfarer ofte et sammenstød, når kroppen gør modstand fx ved sygdom, eller når vi er blandt andre mennesker, og den reagerer på trods af vores ønsker fx ved rødmen. Afslører den da noget om ens identitet, som ikke stemmer med den person, man tænker sig at være? At man ikke er mere herre over den fortælling, man vil se som ens identitet, end at kroppen kan reagere på trods fx ved rødmen og afsløre, at omgivelserne har taget kontrol og har sat sig i kroppen? Så noget i min identitetsdannelse bestemmer for mig ved at forme kropslige reaktioner, selvom man tænker identitet knyttet til personen, som skulle være åndelig?

Persondannelsen er forbundet med kropsdannelse, og æstetikken er den disciplin, der omhandler prægningen af forbindelsen mellem krop og ånd. Æstetik hører essentielt sammen med dannelse i bred betydning og ikke kun med dannelse af en bestemt (den gode) smag. Æstetik forstås her i tilknytning til sin oprindelse som sanselig erkendelse, som åbningsparagraffen i A.G. Baumgartens *Aesthetica* lyder. Kunst og finkultur har ganske vist fået en fremtrædende plads, men jeg vil i lighed med andre (fx Barilli 1993, Perniola 2013 og Griffero 2017) betragte det som et specifikt fokus inden for æstetikken. Æstetisering inviterer da til en opmærksomhed på

det æstetiskes tilstedeværelse i alle forhold uanset deres (såkaldte æstetiske) kvaliteter.

Æstetik og identitet: et dannelsesspørgsmål

Æstetikken havde ved sin grundlæggelse i det 18. århundrede som filosofisk disciplin ikke samme fokus som i dag, hvor særligt kunsten har indtaget en central plads. Trods den udvikling finder jeg det givtigt at holde fast i den oprindelige intention fra Baumgarten, at æstetik angår sanselig og kropslig erkendelse. Den antagelse kommer fra, at æstetikken begyndte med spørgsmål om viden og formidling, om sansers og følelsers betydning for erkendelsen og for dannelsen til det individ, man er i et fællesskab (se fx Gross 2002, Kjørup 2005 og Talon-Hugon 2017). En motivation for Baumgarten er den retorisk-humanistiske traditions legitimitetskrise grundet det 18. århundredes erkendeidealer, der ser en matematisk baseret metode som legitimitetsgivende på bekostning af det retorisk-humanistiske (Franke 1972); et problem også Giambattista Vico før Baumgarten peger på. Baumgarten anerkender fuldt den ny tids vidensidealer, men har blik for omkostningen i forhold til at frakende det retoriske og poetiske som kilder til viden. Et spørgsmål her er selvfølgelig, hvad vi vil vide, hvilket er, hvordan man skal agere som mennesker. Dette er grunden til at sige, at æstetik drejer sig om opdragelse og dannelse. Det afslører sig i smagsdommen, hvor igennem man udtrykker sin opfattelse af kulturelle forhold i forventning om, det vinder genklang hos andre, man deler fællesskab med. Det er muligt, at smag og behag er forskellig, men det ville være meningsløst at diskutere smag, dersom vi ikke skelnede mellem forskellige opfattelser, hvor dårlig smag viser, man træder ved siden af normer i fællesskabet.

Normer og dannelse er forbundne og forbindes i en sanselig reaktion. Dannelsen ved æstetiske virkemidler er en dannelse af vores sanselige og kropslige relation til den sociale virkelighed. Denne dannelse kan sættes under kontrol og forfines, som det sker ved den særlige reaktion, der kaldes den æstetiske. Blicher man på museet overvældet foran et maleri af den korsfæstede, er det ikke ved erkendelsen af, at han døde for vores synder, men ved kunstbetragtningen som indtager en hovedrolle i de fleste opfattelser af æstetik. Den institutionelle kunstbetragtning har dele af kunsten selv røkket ved; nogle med ønsket om en udvidelse for at finde

æstetiske elementer uden for en snæver institutionel begrænsning, andre ved dyrkelse af det æstetiske som en poetisk opposition mod hverdagens prosaiske liv, hvilket er to former for æstetisering, som Mike Featherstone angiver (Featherstone 1991, 66 ff) i en af de centrale tekster for de diskussioner om æstetisering, der indledtes i 1980'erne (Iannilli 2018). En tredje form angiver han som den omfattende brug af tegn og billeder, som ikke mindst forbrugssamfundet er kendetegnet ved – eller skuespilsamfundet som det et par årtier forinden blev kaldt af Guy Debord.

De to kunstrelaterede former gør sig stadig gældende i mange diskussioner, således også i et felt, der har taget æstetiseringen og hverdagen som sit tema, nemlig den efterhånden veletablerede *Everyday Aesthetics* (fx Di Stefano 2017). Giovanni Matteucci ser her en forskel på, hvad han kalder et hyper- og hypoæstetisk niveau, dvs. henholdsvis en udvidelse af æstetikken til hverdagen og en opfattelse af hverdagens erfaringer som grundlæggende æstetiske (Matteucci 2016, 14 ff). Således betragtet udgør kunsterfaringen en særlig intensiveret form. I stedet for hverdagsæstetikken fortsatte bryderier med forholdet til kunsten og med det æstetiske som et særligt moment af opmærksomhed, uhåndgribelighed og betydningsfuldhed forskelligt fra andre erfaringer, så var spørgsmålet om identitet og æstetisering forbundet med, som det hed ovenfor, en opmærksomhed rettet mod, hvorledes omgivelsernes fysiske former og organisering præger os: "Den dannelse, som er givet en dreng ved genstande, ved ting, ved den fysiske virkelighed – med andre ord ved de materielle fænomener som udgør hans sociale betingelser – gør denne dreng kropsligt til den, han er for hele livet" (Pasolini 1976, 10. april 1975, min oversættelse). Dette æstetiske virke former og danner os, og dannelsen er ikke blot åndens, men også kroppens. Når den unge kvinde skulle lære at spille klaver, var det også for at lære hende at "sidde rank og blive opmærksom på detaljer" (Haweis 1900, 506, min oversættelse). Den unge kvindes identitet i fællesskabet bliver at indtage sin rolle, at blive en person, der har en indøvet beherskelse af kroppen, så en vovet bemærkning eller udisciplineret forestilling kan vise, hvor vel denne indøvelse er lykkes, når rødmen farver kinderne og afslører en kropslig tilpasningen til normerne, hvad enten det er en rødme af tillært skamfølelse eller en kropslig konflikt med masken, som er svær at holde – om det er blufærdighed eller løgn, skam eller skammeligt.

Æstetisk økonomi

Æstetik som sansers og følelsers betydning for erkendelsen og for dannelsen til det individ, man er i et fællesskab, peger på, at denne dannelse sker ved påvirkningen fra omgivelsernes kulturelle genstande. Museumsbesøget kan blive ytret i nydelse, sådan som man har lært at give udtryk for det som kulturforbruger; men måske skulle man spørge, om det var kunsten, man nød, eller det i virkeligheden var sig selv som kunstnyder og "dannet". Kan man uden at rødme sige, det var kunsten, man nød?

At kulturelle genstande er med til at forme vores opfattelse af virkeligheden gør deres udformning til genstand for strid og kritik. Sagen er naturligvis, hvad man vil forme og opdrage til, og derfor kan afvisningen af fx populærkulturens æstetiske virkemidler blive så passioneret, fordi de ses som eksponenter for et problematisk indhold og som særdeles virkningsfulde i at skabe fælles opfattelse ved at virke som det, Thomas Bauer kalder identitetstilbud (Bauer 2018, 7). Der er som sådan ingen forskel på, om det er fin- eller populærkulturen, som giver sit publikum fælles følelser.

Netop det forhold er også genstand for Gernot Böhmes *Ästhetischer Kapitalismus* fra 2016 (Böhme 2017), hvori han videreudvikler det, han siden 1990'erne har omtalt som æstetisk økonomi (fx Böhme 1995, 62 ff). Han ser dette arbejde i forlængelse af Theodor Adornos æstetiske teori, hvori der peges på kunstens samfundsmæssige betydning frem for det blot kunstneriske (Böhme 2017, 66). I forhold til Adorno ønsker Böhme at gøre kritikken af kulturindustrien tidssvarende ved at forlade dens forestilling om en modstilling af det overfladiske med det åndelige, hvor ånden bliver fattig af, at andre bliver rige af at skabe et rigt udbud af populærkulturelle oplevelser, som skaber en falsk identitet for det moderne menneske (Böhme 2017, 19).

Denne kritik fører Böhme over Wolfgang Fritz Haug, Herbert Marcuse og Jean Baudrillard, som peger på, at den moderne vareproduktion for længst har overskredet at kunne tilfredsstille vores basale behov. Det kalder på en forklaring på, hvorledes produktion fortsat øges hinsides behovstilfredsstillelsen. Haugs svar er, at der ved siden af tingenes reelle brugsværdi skabes en tilsyneladende brugsværdi ved den forestilling, køber har, indtil det tages i brug, og som sælger ved markedsføring må sikre sig, at køber har (Haug 1986, 17). Forbrugerens forestilling om brug sikrer en vær-

diforøgelse uden forankring i reel brug, og de forestillede behov får et omfang, hvor de ender med at blive taget for virkelige og reelle (Haug 1986, 52).

Det er Böhmes pointe, at det forbrug netop bliver reelt og ikke skal ses som noget blot forestillet. Tilmed bliver det taget for givet. Forbruget lader sig ikke længere beskrive som dækning af behov, da behov kan tilfredsstilles, og det derfor ikke besvarer, hvorfor moderne kapitalisme kan fortsætte sin vækst ud over behovstilfredsstillelsen. I stedet for behov må der tales om begær, da et begær netop ikke tilfredsstilles, men føder nyt (Böhme 2017, 11 ff). Æstetisering spiller her en central rolle ved at dreje sig om iscenesættelse, og denne er ikke blot noget tilføjet, men får selvstændig karakter (Böhme 2017, 20 ff). Problemet er ikke, at bytteværdien løber fra brugsværdien og skaber en økonomi uden forankring i reelle behov, men at de reelle behov ændres. Böhme kan sige, at iscenesættelsen bliver grundlaget for reelle valg, og valg som er afgørende for vores identitetsdannelse i en moderne konsumverden; valg der lægges til grund for dannelse af forskellige smagsfællesskaber (Böhme 2017, 68f). Når Böhme her kan se sit bidrag som bidrag til kritik, er det for at pege på det problematiske ved, at materiel overflod dels ikke har givet overskud til at ændre på fx det vilkår, at overflod skabes gennem massiv global undertrykkelse, dels at vi i stedet for frigørelse fra materielle nødvendigheder gør os til slaver af begær efter nye materielle mål.

Heller ikke Haug er blind for, at vareæstetikken ikke blot forfører, men også ændrer behov og instinkter, så den hele sanselige væren omformes, og forståelsen af lykke bliver til en individuel tilfredsstillelse (Haug 1986, 45, 83, 98). Hvis vores unge kvinde ved klaveret, som lærte om kropslige dyder ved at spille, fortsat sidder der, så sidder hun der ikke længere til ære for fruene på visit, men for følgerne på sociale medier. Selvom hun har smidt fortidens snærende moraliserende bånd, er tiden ikke blevet med færre bindinger, blot andre båret af æstetisering som vor tids æstetiske opdragelse. Hun bærer fortsat en maske for offentligheden, som hun nok kan tro er hendes egen, men som er iscenesat. Kritikere, som fx Haug, vil sige, at den er forskellig fra den autentiske person bagved, men netop modsætningen mellem den person, som er blevet forført af vareæstetikens begærstimulering til en forbrugeridentitet, og forestillingen om en sand person, finder Böhme problematisk.

Haug vil rive masken af, men spørgsmålet er, om det er muligt. Den private person har dog blot en anden maske, en som er passende i netop dén sociale sammenhæng, vi kalder det private. Hvis vi bliver ved med at rive masker af, bliver der så nogen – eller noget – tilbage, som kunne kaldes den sande person?

Æstetisk sensibilitet

At det skulle være den sande person, der er det særligt og ukrænkelige menneskelige, at det i det hele taget er alene personen, som er ukrænkelig, rummer en vanskelighed, for, som Simone Weil bemærker, det er ikke er det samme, om man siger 'min person tæller ikke' eller 'jeg tæller ikke'. Det ukrænkelige er ikke min person, men mig, for er det ukrænkelige personen, kunne man, som hun videre skriver, stikke øjnene ud på den anden, og det ville ikke krænke personen – den nu blinde er ikke blevet mindre en person, det er blot øjnene, som er ødelagt (Weil 2005, 70 f). Det er vanskeligt at skelne mellem maske og en sand person bag; mellem ånden og det kropslige, mellem det sande, autentiske og det overfladiske, konstruerede. Hvis ikke vi skal drage Weils konsekvens, så er det nødvendigt også at se personen i øjnene – at stå konkret over for den anden som moralsk væsen af kød og blod. Den andens identitet kan ikke ligge alene i fingeraftryk så lidt som i forestillingen om en sand person gemt bag den maske, som ydre forhold har fået én til at bære.

Den anden viser sig konkret gennem fremtoning, gestik og tale, altså gennem sanselige og kropslige udtryk dannet og tilegnet under indtryk af omgivelserne. Det er den dannelse, som det indledende hed, der er æstetikens genstand. Uanset hvor meget man kunne ønske at forskyde fokus i retning af den anden som åndsvæsen, dvs. til den moralsk dannede person, så kan vi først sige, den anden har ånd, når den kommer til udtryk. Ét af den slags udtryk findes i smagen eksplicit udtrykt i en smagsdom og i den andens hele fremtoning. Når begge, dom og fremtoning, let gøres til genstand for vurdering, skyldes det, at heri ligger vores vurdering af den andens evne til at indgå i bestemte fællesskaber og spille sin rolle i dem rigtigt, fordi den æstetiske dom også er en social dom. Hvis man i den andens øjne kun vil se efter den person, man mener, der skal være, så ser man ikke øjnenes udtryk, og da bliver det muligt at sige, 'du tæller ikke'. Det er da som med den, hvis identitet er

fastslået ved identitetspapirerne, men som har mistet den instans, der giver legitimitet til papirerne, og da har mistet sin identitet. Den, som nu står blot nøgen som menneske uden en identitet, er den, som kan afvises – flygtningen, som Hannah Arendt skriver (1979, 299 f). Dersom man kun vil den moralske karakter og mis-kender de konkrete udtryk, da forbliver man i en indstilling, som bedømmer personen uden at se denne i øjnene. Det er den indstilling, som også er tilbøjelig til at se æstetiseringens sanselige bearbejdning af omgivelserne som blot overflade.

De æstetiske midler er, hvad Bauer (2018) kalder identitetstilbud; blot betyder tilbud ikke mere tilbud, end vi er nødt til at tage imod i hvert fald ét, og et kendetegn for en moderne verden er, at vi også gerne tager imod en mangfoldighed af dem. Mangfoldighed er vanskelig at håndtere, når indstillingen er at insistere på en sand identitet og på modstillingen af den og den æstetiserede overflade.

Dersom vi, hvilket Böhme advokerer for, vil tage det æstetiserede alvorligt, er det værd at se til den tid, der gik forud for dannelsen af æstetikken som disciplin, nemlig barokken. Den synes at have træk fælles med vores tid mht. æstetisering (Böhme 2017, 10), og derfor kan vi i dag tale om neobarok (fx Perniola 1998, 62 ff), som Perniola også forbinder med, hvad han kalder en katolsk sensibilitet. Denne handler ikke om katolsk ortodoksi eller ortopraksi, men om en kulturel form, han finder udfoldet i midten af 1500-tallet, inden den katolske tænkning under indtryk af reformation, oplysning og videnskab blev moralsk og politisk (Perniola 2001, 20 f, 28 ff). Der er tale om at lære af barokke tankefigurer af interesse for beskrivelsen af æstetiseringen, især en sensibilitet der blev skubbet i baggrunden af den efterfølgende tids ønske om at reducere sensibilitet til overfladisk følsomhed konfronteret med oplyst ånds dybder – netop den sensibilitet Baumgarten gav navnet æstetik.

En barok figur, som Perniola peger på, er tilbageholdenhed. Den udspringer af, at afsløring af verdens hemmeligheder ved at kaste lys over dem samtidig tilslører. Det, som foldes ud for at afsløre hemmeligheder, slår nye folder og lader noget forblive i det skjulte. Så frem for et ideal om at kaste lys over og at gennemskue noget for at se, hvad der ligger bag – som et ideal om en sand person bag masken, bør man i stedet se gådefulde sløringer (Perniola 1995, 5ff). Over for dem bør man være tilbageholdende for i stedet at opøve en sensibel registrering (Perniola 1995, 40; 2001, 23f). Det drejer sig

om at gøre sig modtagelig for det, der kommer til os. I stedet for at ville have greb om det gennem en allerede eksisterende forståelse, bør man gøre sig ydmyg og åben for, at verden er gådefuld og fyldt med folder, forskydninger og sprækker. Disse kan vi ikke bemestre, men vi må være vedvarende opmærksomme på dem (Perniola 1995, 98f).

Böhmes kritik af æstetisk økonomi peger på det at anerkende iscenesættelsesværdien som en reel værdi og ikke som noget forløjet og iscenesat. En barok tænker som Baltasar Gracián kan netop skrive, at når man handler, skal man sikre sig, det bliver set, da ting ikke tages for, hvad de er, men for hvad de syner af (Gracián 1647/1953, § 130). Samtidig er det afgørende at vinde en uafhængighed af iscenesættelsen, så man ikke blot lader stå til og rives med og bliver en blind medspiller i den æstetiske økonomi (Böhme 2017, 18). Man bør undlade at blive påvirket; affekt er at undgå for i stedet at være en *hombre desafectado* (Gracián 1647/1953, § 123). At holde sig tilbage er afgørende for ikke at indlade sig på forhold, man ikke kan håndtere, hvilket ikke betyder, man ikke skal indlade sig på noget, men Böhme og Perniola kan tale for at holde sig tilbage fra den usensible og uindskrænkede kritik af verden, der nok særligt kendetegner former for vestlig tænkning i tiden efter barokken, ikke mindst Oplysningen. Hos en anden barok skikkelse, grundlæggeren af Jesuiterordenen, Ignatius Loyola, hedder det, at man bør være indifferent, uden forvirrede følelser der trækker ens tilbøjeligheder mere i én retning, end en anden. Målet er at være åben for, hvad der giver sig og ikke beslutsomt at vurdere og forfølge strategier, der reducerer mangfoldigheden til entydige svar (Loyola 1548/1992, § 179; Perniola 2001, 104 ff). Det er at fastholde flertydigheden over for entydigheden i Bauers karakteristik af den dialektik, der kan siges at beskrive den nyere tids vestlige tænkning (Bauer 2018).

Æstetisk økonomi og neobarok sensibilitet kan her lyde som idealer om kun at beskrive forvandlingen af vores følelser; det kunne lyde som en handlingslammet strategi over for en æstetiseret kulturs anmassende budskaber om forbrugeridentiteter, der former vores begær og overbebyrder os med identitetstilbud, som skaber både identitetsforvirring og søgen efter en ægte identitet. Men idealet om at ville gennemskue overfladen og søge det egentlige bag overfladen eller i dybden under den, er måske netop et ideal, som

gør sig blind for det foreliggende. Det er ikke, fordi det foreliggende ikke tages alvorligt, det ses nemlig som alvorligt, at det kan stille sig i vejen for det, som betragtes som det egentligt. Men som ideal om at demaskere, indtil det sande bliver tilbage, er det med risiko for at blive forblændet af sit eget klarsyn og kun at se, hvad man stiller skarpt på uden sans for det, Perniola kalder gådefulde sløringer. Æstetikken begyndte netop som svar på et sådant erkendelseideals dominans indenfor den retorisk-humanistiske tradition og dermed med betydning for vores dannelse og følgelig dannelsen af vore identitet. Med æstetikken gives en anden art opmærksomhed; med en fastholden af æstetikken som sanselig erkendelse kan der bl.a. udvikles en 'patisk æstetik' som Tonino Griffero kalder det (2017), hvor sensibilitet får en afgørende plads i vores relation til omgivelserne.

Den tilbageholdenhed, Perniola fremhæver, gør plads til en opmærksomhed og sensibilitet, der kan holde os tilbage fra at insistere på det ene, faste ståsted – metode, ideologi eller identitetsmarkør – hvorfra andet bedømmes. I forhold til en aktuel kultur, hvori ideal om identitet kan mødes med idealer om mangfoldighed af identiteter, og hvor de æstetiske forhold, som er identitetsdannende, antager mangfoldige forskellige former, synes en tilbageholdende opmærksomhed på æstetiseringens rolle for identitetsdannelse givtig.

Afsluttende kan således peges på, at æstetisering som æstetikken i sin fulde udfoldelse må ses i forhold til dannelsen af vores identitet knyttet til krop og ånd, hvis vi forstår æstetikken som en sanselig og kropslig erkendelse. Dette er særligt af interesse i lyset af, at vi dannes i mødet med andre og andet, og at den omfattende bearbejdning af omgivelserne, der kaldes æstetisering, medvirker til at præge vores måde at opfatte og erkende på. Vanskeligheden er at fastholde opmærksomheden på de sanselige komponenters betydning for identitet og dannelse, hvilket netop var motivationen for tilblivelsen af æstetik som disciplin – en vanskelighed ved at fastholde sensibiliteten frem for at fælde æstetiske domme.

Referencer

Agamben, Giorgio. 2011. *Nudities*. Oversat af D. Kishik. Stanford University Press.

- Arendt, Hannah. 1979. *The Origins of Totalitarianism*. (New edition). San Diego: Harcourt Brace & Company.
- Barilli, Renato. 1993. *A Course on Aesthetics*. Oversat af K. E. Pinkus, Minneapolis: University of Minnesota Press.
- Bauer, Thomas. 2018. *Die Vereindeutigung der Welt. Über den Verlust an Mehrdeutigkeit und Vielfalt*. Stuttgart: Reclam.
- Böhme, Gernot. 1995. *Atmosphäre*. Frankfurt a.M.: Suhrkamp.
- Böhme, Gernot. 2017 *Critique of Aesthetic Capitalism*. Mimesis International.
- Di Stefano, Elisabetta. 2017. *Che cos'è l'estetica quotidiana*. Rom: Carocci editore.
- Featherstone, Mike. 1991. *Consumer Culture and Postmodernism*. London: SAGE Publications.
- Franke, Ursula. 1972. *Kunst als Erkenntnis. Die Rolle der Sinnlichkeit in der Ästhetik des Alexander Gottlieb Baumgarten*. Wiesbaden: Franz Steiner Verlag.
- Gracián, Baltasar. 1647/1953. *The Oracle. A Manual of the Art of Discretion*. Udgivet af L.B. Walton. London: J.M. Dent & Sons.
- Griffero, Tonino. 2017. *Quasi-Things. The Paradigm of Atmospheres*. Oversat af S. De Sanctis. Albany: Suny Press.
- Gross, Steffen W. 2002. "The Neglected Programme of Aesthetics." *British Journal of Aesthetics* Vol 42, No. 4: 403-414.
- Haug, Wolfgang Fritz. 1986. *Critique of Commodity Aesthetics. Appearance, Sexuality and Advertising in Capitalist Society*. Oversat af R. Bock. Cambridge: Polity Press (tysk udgave 1971).
- Haweis, Hugh R. 1900. *Music and Morals*. London: Longmans Green and Co.
- Kjørup, Søren. 2005. "Teorien om den fornemmende erkendelse – om hvordan æstetikbegrebet blev til" i Ole Thyssen, red. *Æstetisk erfaring – tradition, teori, aktualitet*. Frederiksberg: Forlaget Samfundslitteratur, s. 13-26.
- Iannilli, Gioia L. 2018. *Aestheticization*, "International Lexicon of Aesthetics". <https://lexicon.mimesisjournals.com/archive/2018/spring/Aestheticization.pdf>, DOI: 10.7413/18258630004.
- Loyola, Ignatius. 1548/1992. *The Spiritual Exercises of Saint Ignatius*. Oversat af G.E. Ganss, S.J. Chicago: Loyola Press.
- Matteucci, Giovanni. 2016. "The aesthetic as a matter of practices: Form of life in everydayness and art." *Comprendre* Vol. 18/2: 9-28.

- Pasolini, Pier Paolo. 1976. *Lettere luterane*. Tilgået maj 2019. www.davidelaurino.altervista.org/P.%20P.%20Pasolini%20-%20Lettere%20Luterane.pdf
- Perniola, Mario. 1995. *Enigmas. The Egyptian Moment in Society and Art*. Oversat af C. Woodall. London: Verso.
- Perniola, Mario. 1998. *Disgusti. Le nuove tendenze estetiche*. Milano: Costa & Nolan.
- Perniola, Mario. 2001. *Del sentire cattolico. La forma culturale di una religione universale*. Bologna: Mulino.
- Perniola, Mario. 2013. *20th Century Aesthetics. Towards a Theory of Feeling*. Oversat af M. Verdicchio. London: Bloomsbury.
- Talon-Hugon, Carole. 2017. "The Aestheticisation of Taste, a Consequence of the "Aestheticisation" of Beauty. *The Nordic Journal of Aesthetics* No. 54: 63-74.
- Weil, Simone. 2005. "Human Personality." *An Anthology*. Ed. S. Miles. London: Penguin Books: 69-98.